

LJUDSKA PROKREACIJA

- šira primjena: sredinom 20.-og st.

(prva primjena sjemenom supruge
zabilježena je 1785. g. u Londonu)

- termin *medicinski potpomognuta oplodnja*:

u uporabi tek od 2002. godine

- u definiciji *reproduktivne medicine* iz 1995. godine nabrajaju se tri tehnike:
»embrio transfer, oplodnja u epruveti i intrafalopijalni transfer zigote«
- termin oplodnja u epruveti postoji već od 1979., kada je rođena prva beba tom metodom; do tada: umjetna oplodnja (in vivo, in vitro)

LJUDSKA PROKREACIJA

- homologni i heterologni prokreativni postupci
- homologni postupci: omogućuju oplodnju gameta para i razvoj djeteta u majci čija je jajna stanica i koja rađa dijete (u nastanak djeteta uključeni su žena i muškarac koji su u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici i kojima se tim postupkom omogućuje da začnu dijete)
- homologni postupci dovode do istih obiteljskih odnosa kao i u prirodnoj prokreaciji
- heterologni postupci: kod kojih dolazi do prokreacije uz sudjelovanje treće osobe; ta prokreacija nije samo „medicinski potpomognuta“ (djeca začeta uz primjenu heterolognih postupaka biološki su povezana s donorima gameta ili surogatnom majkom)

LJUDSKA PROKREACIJA

- Uz prokreativne postupke razvijena je i tehnologija pohranjivanja ili zamrzavanja gameta i embrija
- Zamrzavanje ljudskog embrija namijenjeno je olakšavanju provođenja izvantjelesne oplodnje jer je bez mogućnosti pohranjivanja embrija koji se ne unose u ženu u jednom pokušaju oplodnje nužno ponavljati cijeli postupak stimuliranja jajnika i vađenja jajašca za svaki novi pokušaj postizanja trudnoće
- Odvajanje i zamrzavanje embrija nosi poseban rizik (pr. oštećenja embrija)

LJUDSKA PROKREACIJA

- **Pretpostavke za primjenu medicinski potpomognute oplodnje**
- Medicinske pretpostavke
 - pojam reproduktivnog zdravlja: Međunarodna konferencija o stanovništvu i razvoju, Kairo 1994. –
„stanje cjelovite tjelesne, mentalne i socijalne dobrobiti, a ne samo odsustvo bolesti i slabosti, u svim pitanjima koja se tiču reproduktivnog sustava i njegovih funkcija i procesa“
 - „reproduktivno zdravlje“ definira se i kao skup metoda, tehnika i usluga koje pridonose reproduktivnom zdravlju i dobrobiti sprječavanjem i razrješavanjem zdravstvenih tegoba a uključuje i sprječavanje i **pravilan tretman neplodnosti**

LJUDSKA PROKREACIJA

- Socijalne pretpostavke

- najznačajnija je socijalna pretpostavka da se radi o bračnom ili izvanbračnom paru

(time se isključuju pojedinci i homoseksulani parovi)

- sve više zakona određuje provjeru socijalnih uvjeta budućih roditelja radi zaštite interesa budućeg djeteta i zaštite interesa društva od neodgovornog roditeljstva

LJUDSKA PROKREACIJA

- **Osnovna etička pitanja vezana uz umjetnu oplodnju**
 - tehnike umjetne oplodnje otvorile su široke rasprave: o vrednotama povezanim uz prenošenje ljudskog života, one o samoj efikasnosti tih tehnika, o njihovoj sigurnosti i zdravstvenim opasnostima za majku i posljedicama za takvo novorođence, o njihovoj ekonomskoj opravdanosti
 - poseban je problem: sama oplodnja i transfer u tijelo žene više jajašaca kad dolazi do razvitka više embrija - ? obavljanje selektivnog pobačaja
 - najznačajnija tri etička pitanja: o ljudskoj osobi povezano s onim o definiciji i dostojanstvu ljudskog embrija, o dostojanstvu umjetne prokreacije i o etičkom utilitarizmu koji vlada u biomedicinskoj znanosti

LJUDSKA PROKREACIJA

- u slučaju potpomognute oplodnje nužno je da se zakonodavac s njome pozabavi i da odredi pravila ponašanja. No, koga bi zakon trebao štiti? Jačega ili slabijega?
- za teologe nije bilo problema s heterolognom oplodnjom = uvijek nedozvoljena (nedozvoljeno i žrtvovanje viška embrija)

LJUDSKA PROKREACIJA

- **Medicinski pomognuta oplodnja u međunarodnim i nacionalnim dokumentima**

1. Ujedinjeni narodi

- Ljudska prava koja se odnose na prokreaciju općenito
- jednakost svih ljudskih bića u pravima i slobodama
- pravo na život
- pravo na zaštitu obitelji te zaključenje braka/zasnivanje obitelji
- pravo na privatni i obiteljski život

LJUDSKA PROKREACIJA

1. Ujedinjeni narodi

- Ljudska prava koja se odnose na pomognutu prokreaciju
 - pravo na prethodni pristanak za provođenje liječničkog ili znanstvenog pokusa
 - pravo na zdravstvenu zaštitu
 - pravo na korist od znanstvenog napretka i pravo na slobodu znanstvenog istraživanja
-
- Rezolucija Ljudska prava i bioetika, 1995.
 - UNESCO-va deklaracija o zaštiti ljudskog genoma

LJUDSKA PROKREACIJA

2. Europska unija

- Parlament Europske zajednice usvojio je 1989. godine dvije rezolucije: rezoluciju o etiĉkim i pravnim problemima genetskog injeđerstva i rezoluciju o arteficijnoj inseminaciji in vivo i in vitro

3. Vijeće Europe

a) Parlamentarna skupština Vijeća Europe:

- preporuka o genetskom injeđerstvu, 1982.
- preporuka o upotrebi ljudskih embrija i fetusa za dijagnostiĉke, terapijske, znanstvene, industrijske i komercijalne svrhe, 1986.

LJUDSKA PROKREACIJA

- preporuku o upotrebi ljudskih embrija i fetusa u znanstvenim istraživanjima, 1989.
 - preporuku o pripremi konvencije o bioetici , 1991.
 - **Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini**, sastavljena u **Oviedu, 1997.**
(stupila na snagu 1. prosinca 1999.; Dodatni protokol uz Konvenciju o zabrani kloniranja ljudskih bića, sastavljen u Parizu, 1998.; Dodatni protokol uz Konvenciju u svezi presađivanja organa i tkiva ljudskog porijekla, sastavljen u Strasbourgu, 2002.)
- Hrvatski sabor sve potvrdio donijevši Zakon o potvrđivanju 2003. godine

LJUDSKA PROKREACIJA

b) Odbor ministara Vijeća Europe:

- rezoluciju o harmonizaciji zakonodavstva zemalja članica u svezi s uzimanjem, presađivanjem i transplantacijom ljudskih supstancija, 1978.
- preporuku u svezi s notifikacijom rada vezanog uz rekombiniranje DNA, 1984.
- preporuku o medicinskim istraživanjima na ljudskim bićima, 1990.
- preporuku o prenatalnom genetskom pregledu, prenatalnoj genetskoj dijagnozi i pridruženom genetskom savjetovanju, 1990.
- preporuku o korištenju analize DNA u okviru kaznenopravnog sudskog sustava, 1992.

LJUDSKA PROKREACIJA

4. Svjetsko liječničko udruženje:

- rezolucija o oplodnji in vitro i transplantaciji embrija, 1987.
- rezolucija o transplantaciji fetalnih tkiva, 1989.

5. Pravna regulacija u Republici Hrvatskoj

- Medicinski pomognutu prokreaciju u RH uređuju Zakon o zdravstvenim mjerama za slobodno odlučivanje o rađanju djece iz 1978. i Obiteljski zakon iz 1998. godine

POLOŽAJ RH

- Vlada, 2004.: prijedlog Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji
- Danas: rigidni, srednjovjekovni zakon?
- Izmjene:
 - dokazivanje izvanbračne zajednice
 - pravo na saznanje tko je biološki otac

ZA RASPRAVU

- smije li nosilac nasljedne dominantne bolesti, s 50% rizika za svoje potomstvo, biti roditelj,
- smije li mirni nosilac (heterozigot) za gensku recesivnu bolest biti roditelj,
- može li mirni nosilac kromosomske mutacije biti roditelj,
- tko ima pravo oduzeti želju za roditeljstvom mentalno retardiranoj osobi,
- jesu li homo- i heteroinseminacija opravdane i pod kojim uvjetima,
- koji su uvjeti za davaoca sperme u brakovima s neplodnim muškarcima,
- je li donacija jajašca žene dozvoljiva za oplodnju i pod kojim uvjetima,

ZA RASPRAVU

- što je sa surogatnom majkom i njezinim pravom na dijete koje je nosila,
- je li asistirana trudnoća agresivan put prema roditeljstvu i, ako nije, kada nije,
- prihvatiti ili zabraniti prenatalnu dijagnozu,
- prihvatiti ili zabraniti intrauterinu terapiju i kirurške zahvate na plodu,
- prihvatiti ili zabraniti eksperimente na embrijskim stanicama,
- prihvatiti ili zabraniti korištenje preostalih embrija za IVF u sterilnim brakovima,
- prihvatiti ili zabraniti kloniranje ljudskih organa,
- prihvatiti ili zabraniti kloniranje čovjeka,

ZA RASPRAVU

- prihvatiti ili zabraniti stvaranje i korištenje transgeničnih životinja,
- što reći o pravu na život nerođene jedinice,
- što reći o prekidu trudnoće,
- što reći o mogućnosti odabira spola,
- što reći o kvaliteti života, ima li života koji nije kvalitetan, tko je pozvan prosuditi hoće li život nerođena ili rođena djeteta biti kvalitetan ili ne
- tko odlučuje o mogućim zahvatima ili liječenju ploda: majka, otac, pravnik, sociolog, svećenik, liječnik, genetičar, opstetričar, etičar, pojedinac ili svi skupa,

ZA RASPRAVU

- koga se i kako dugo treba opravdano liječiti i habilitirati, kojem djetetu dati prednost pri liječenju konzervativnom ili kirurškom metodom; kome dati pravo odlučiti o početku i prestanku liječenja, što je nerijetko odluka o smrti ili životu djeteta,
- kad nerođenom biću, u kojem trenutku od začeca do poroda, priznati pravo osobe, kad mu je zapravo počeo život,
- što je zapravo život (za jedne početak života je u samom činu oplodnje, za druge u početku rada srca embrija, za treće početak rada mozga, za četvrte u činu rađanja, a za pete život je kontinuitet bez početka i kraja)

PRAVO NA ŽIVOT – PRAVO NA SMRT

1. Ljudski individualni život

- život je dar Božje ljubavi ali i zadaća očuvanja i unapređenja – isključena svaka mogućnost pobačaja
 - “već je čovjek koji će to biti”
- Evanđelje života: pobačaj je namjerno ubojstvo nevinog ljudskog bića
- ljudska prava pripadaju onome koji nastaje in utero i in vitro

PRAVO NA ŽIVOT – PRAVO NA SMRT

2. Moralno i zakonsko utemeljenje prava na pobačaj

- ? embrio / fetus osoba sa svim pravima, uključujući i pravo na život (ozakonjenje pobačaja)
- temelji se na načelu slobode i pravu žene na autonomiju i individualni izbor, slobodnom odlučivanju o vlastitom tijelu i načinu života
- stav protivnika: apsolutni prioritet

daje se fetusu iako se radi o dvije
jednakopravne osobe

PRAVO NA ŽIVOT – PRAVO NA SMRT

2. Moralno i zakonsko utemeljenje prava na pobačaj

- Kazneni zakon: protupravni prekid trudnoće
- Deklaracija svjetskog liječničkog udruženja iz Osla – Rezolucija o terapijskom pobačaju
- Rezolucija svjetskog liječničkog udruženja o transplantaciji fetalnih tkiva
- Međunarodni komitet za zaštitu nerođene djece, Deklaracija o pravu žene na kontracepciju

PRIZIV SAVJESTI

- Koncept priziva savjesti je utemeljen na postavci da osoba ne mora poštivati građanski zakon ili neke njegove odrednice, koje naređuju postupanje protivno vlastitoj savjesti
- Priziv savjesti je temeljno ljudsko pravo, koje je kao takvo prepoznato u različitim međunarodnim poveljama i u većini nacionalnih zakonodavstava
- S pravnog stajališta priziv savjesti je način nepoštivanja zakona i način zaštite individualne slobode. To je i građansko pravo, ali i pravo liječnika i ostalih zdravstvenih djelatnika da odbiju sudjelovati u znanstvenim istraživanjima, dijagnostičkim i terapijskim postupcima i zahvatima, ako se ti postupci i njihove svrhe, te kolateralni učinci, kose s njihovom savjesti

BIOETIKA UMIRANJA I PRAVO NA SMRT

U bolesti i patnji

- stanje u kojem nedostaje sklad tjelesnog i duševnog djelovanja
- 2 suprotna pristupa: negativni – nastoji isključiti trpljenje odmah i pozitivni – bol je neugodan ali sastavni dio života
- dužni smo se liječiti prema načelu o redovitim i izvanrednim sredstvima (TRADICIONALNO KATOLIČKO NAČELO)

Pred licem smrti

- u pitanju ljudsko dostojanstvo

? značenje i smisao posljednjeg stadija života, SMRT
OSTAJE TAJNA!

- strah od ugasnuća za vazda – bolesnik očekuje djelotvornu
solidarnost (80% ljudi umire izvan vlastitog doma)

- HOSPICIJ – ustanova gdje za umirućeg brine skupina
stručnjaka: odgovor na zahtjeve umirućih

Kad klasična medicina kaže: 'ništa se više ne može učiniti' palijativna medicina dolazi sa stavom 'mnogo se toga još može učiniti'

Pred licem smrti

- uporaba prikladnih sredstava za ublažavanje ili otklanjanje boli / poštivanje već započetog i nezaustavljivog tijeka umiranja

(ne upotrebljavati daljnje tehnički moguće ali moralno ne - opravdane zahvate, prekinuti započete ali nekorisne terapije)

Pred licem smrti

- poštivanje volje pacijenta (ali i savjesti liječnika)
- umrijeti u dostojanstvu = umrijeti u miru sa samim sobom, bližnjima i Bogom / pravo na istinu
- liječnik: služitelj života ili služitelj smrti (paktiranje sa smrću)
- gubitak osobnosti Čovjeka-liječnika i Čovjeka-pacijenta

Bioetika umiranja – etiČke dvojbe:

1. društvo kojem umiruĆi pripada (smrt je tabu tema!)
2. lijeČnika i zdravstveno osoblje (ublaŹavanje boli – obveza primjene opioida; obustava beskorisne terapije, prepuštanje bolesnika palijativnoj skrbi, aktivna eutanazija, asistirano samoubojstvo, istina o dijagnozi i prognozi)
3. njegovatelja u najširem smislu – poštivanje volje
4. bolesnika - pravo na smrt

Eutanazija (gr. blaga smrt)

- namjerno oduzimanje života (ne)činjenjem) zavisnog ljudskog bića za njegovo navodno dobro
- najraniji primjeri: izlaganje nedonoščadi i malformirane novorođenčadi na brdu Tajget drevne Sparte
- Platon: bolje je prepustiti smrti teške, neizlječive bolesnike nego nepotrebno produžavati njihovu patnju i uz to nanositi materijalnu štetu zajednici.
- Thomas More savjetuje da ako je bolesnik neizlječivo bolestan ili je izložen degradaciji ljudskog u njemu, najbolje je da liječnik završi takav život

- WMA, Madrid, 1987.: „Eutanazija, to jest voljno prekidanje bolesnikova života bilo na njegov zahtjev ili na zahtjev njegovih bliskih srodnika, neetična je. To ne sprječava liječnika da, poštujući želju bolesnika, ne dopusti prirodni tijek smrti u terminalnoj fazi bolesti.“
- sinonim: ubojstvo iz samilosti (engl. Mercy killing) ili dostojanstvena smrt (engl. Death with dignity)
- prvo organizirano društvo s programom pokreta za eutanaziju (PZE) osnovano je pod nazivom Voluntary Euthanasia Society (VES) u Velikoj Britaniji 1935.
- Euthanasia Society of America osnovano je 1938. a 1976. mijenja ime u Society for the Right to Die; 1991. postaje Choice in Dying

- Nizozemska kraljevska liječnička udruga definirala je set kriterija koji trebaju biti zadovoljeni da bi eutanazija bila legalna:
 1. zahtjev za eutanazijom ili asistirani suicid mora postaviti sam bolesnik svojom slobodnom voljom,
 2. patnje bolesnika moraju biti nepodnošljive i bez nade u moguće poboljšanje,
 3. aktivni završetak života mora biti posljednje rješenje i stoga se za njim poseže samo kada nema alternative rješenju bolesnikove situacije,
 4. Čin aktivnog završetka života mora obaviti liječnik,
 5. liječnik mora konzultirati drugog, nezavisnog kolegu koji mora potvrditi mišljenje o beznadnosti

- Kako će se dekriminalizacija eutanazije odraziti na buduće naraštaje medicinara?
- Kako će se to realizirati u praksi?
- U kakvoj će etičkoj dilemi biti mladi liječnici čija se savjest protivi tom činu?
- Kakvu će vokaciju imati studenti medicine koji bezrezervno prihvate eutanaziju kao i svaki drugi medicinski postupak?
- Kako će se liječnik suočiti s činjenicom da je usmrtio desetine ili možda stotine bolesnika s velikom vjerojatnošću da se makar i u nekoliko slučajeva radilo o pogrešnoj dijagnozi i krivoj procjeni?

- Kazneni zakon:

1. Usmrćenje na zahtjev
2. Sudjelovanje u samoubojstvu

- Kodeksi, deklaracije:

1. Etički kodeks
2. Deklaracija o eutanaziji, Madrid, 1987.
3. Deklaracija o samoubojstvu s liječničkom pomoći, Marbella, 1992.